

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 3	Стр. 803 - 821	Ниш	јул - септембар	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 336.74: 343.53
Прегледни чланак
Примљено: 5.2.2009.

Борислав Петровић
Правни факултет
Сарајево (БиХ)

ПРАЊЕ НОВЦА КАО САВРЕМЕНИ БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ

Резиме

У структури националног, али и интернационалног криминалитета данас преовладава криминалитет управљен на штету имовине других физичких и правних лица (па чак и читавих држава) при чему појединици, групе и читаве организације поступају у вршењу своје криминалне активности вођени намером прибављања противправне имовинске користи. Но, то није довољно, па тако прибављени новац и друге имовинске користи ова лица покушавају да легализују, односно да их ставе у легални промет, оптицај (да им прибаве легални основ стицања). С друге стране, учиниоци оваквих криминалних дела имају потребу да прикрију и право порекло оваквог новца или користи. Стога су не само поједине државе, већ и читава међународна заједница увиделе опасност од оваквих криминалних делатности појединаца и група које имају за циљ прање и прикривање новца и друге имовинске користи стечене вршењем кривичних дела. Тако међународно право, као и у поједина национална законодавства предвиђају кривичну одговорност за прање новца као кривично дело запређено строгим казнама чији је циљ спречавање и сузбијање оваквих друштвено опасних делатности.

Кључне речи: безбедност, кривично дело, новац, имовинска корист, прикривање порекла, стављање у оптицај, суд, кривична одговорност, казна

Безбедносни аспекти прања новца

Различити су облици и видови угрожавања безбедности у целини или појединих њених сегмената (међународне, регионалне или

националне безбедности). Свакако да један од посебно опасних облика угрожавања безбедности данас представља криминалитет уопште, а у оквиру њега организовани, транснационални криминалитет који не познаје границе између држава, па и између појединих континената. Циљ је организованог вршења кривичних дела, између осталог, и прибављање противправне имовинске користи за појединце, групе па и читаве организације (односно понекад и целе државе). То указује да ову врсту савременог криминалитета карактеришу два елемента: 1) проузроковање имовинске штете другим физичким или правним лицима (а најчешће целој држави или њеном привредном – фискалном систему) и 2) користољубива побуда односно лукративна намера, намера прибављања имовинске користи на страни учиниоца.

Све то указује да није примарни циљ учинилац оваквих противправних, друштвеноопасних дела само прибављање имовинске користи, ако се она мора држати прикривено, већ напротив пласман оваквих средстава у токове редовних финансијских трансакција. Тако се пред ова лица и намеће потреба да “легализују” порекло оваквог, криминалним активностима (трговином опојним дрогама, оружјем, људима или децим и сл.) прибављеног новца и друге имовинске користи¹.

Истовремено је међународна заједница уочила значај правременог, превентивног деловања у правцу пресецања оваквих могућности криминалцима односно криминалним групама. Тако се на међународном плану, а потом и у појединим националним законодавствима², прво, покушавају развити механизми, систем мера, средстава и поступака који треба да доведу до пресецања оваквих илегалних канала и могућности “легализовања” незаконито стечене добити односно, с друге стране, успоставити ефикасни систем утврђивања кривичне одговорности и санкционисања оваквих понашања кроз посебну инкриминацију “прања новца”³.

На тај начин је постављена солидна правна и институционална основа већег броја савремених држава⁴ које су се ујединиле у насто-

¹ A. Šaković, Organizovani ekonomski kriminal u odnosu na korupciju i pranje novca u Bosni i Hercegovini, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2003, str. 183-193.

² Tako je Republika Slovenija donela Zakon o preprečavanju pranja denarja (Uradni list Republike Slovenije broj 36/94), Republika Hrvatska – Zakon o sprječavanju pranja novca (Narodne novine broj 69/97) odnosno tadašnja SR Jugoslavija – Zakon o sprečavanju pranja novca (Službeni list SRJ broj 53/2001).

³ W. Formann, Pranje novca – aktuelna pitanja organiziranog kriminaliteta, Izbor članaka iz stranih časopisa, Zagreb, broj 4/1993. godine, str. 47-58; N. Teofilović, N. Korajlić, Korupcija i pranje novca kao oblici organizovanog kriminaliteta, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2005. godine, str. 131-149.

⁴ G. Heršak, Borba protiv organiziranog kriminaliteta i pranja novca, Pravnik, Zagreb, broj 1/1995. godine, str. 1-16.

јању да се спрече и сузбију најопаснији видови и облици организованог криминалитета имовинског карактера као великог безбедносног проблема који не познаје границе између држава па и између континента. Криминалитет посебно онај организованог карактера данас широко премашује границе појединих држава и постаје интернационалан безбедносни проблем широких размера са тенденцијом даљег продирања у све поре друштва⁵.

Појединци, групе и организације имају само један циљ, а то је стицање противправне имовинске користи или незаконите добити. Али они тако стечену противправну имовинску корист морају да легализују односно да јој дају легалан основ стицања да би је могли користити у легалним финансијским токовима у земљи, али и иностранству⁶. Легализацијом новца нису престали мотиви и циљеви криминалног деловања што и јесте основно питање угрожавања безбедности⁷. Тако ова лица предузимају различите мере и активности које имају за циљ да уз помоћ финансијских, инвестиционих, осигуравајућих, банкарских, берзанских и других организација и институција “оперу” незаконито прибављени новац и друге имовинске вредности (хартије од вредности, знакове за вредност и сл) и тако му прибаве здраве, легалне, законите основе⁸.

Прање новца као кривично дело у међународном праву

Да би се овакве недозвољене делатности сузбиле на међународноправном плану се приступило нормирању права и обавеза појединих држава у предузимању адекватних мера, средстава и поступака ради спречавања и сузбијања прања новца⁹. Тако је донето више међународноправних аката којима су прецизиране недозвољене делатности и поједини облици и видови прања новца као и мере, органе и поступања националних законодавстава у правцу сузбијања ове појаве¹⁰. Тако је у европском праву прање новца добило статус самосталног кривичног дела, али ово дело познаје и низ националних кривичних законодавстава.

⁵ Lj. Stajić, D. Jovašević, Bezbednosni i pravni aspekti pranja novca, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 1/2003. godine, str. 93-117.

⁶ Š. Pavlović, Pranje novca – posebna sastavnica organiziranog kriminaliteta, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 27/1998. godine, str. 787-801.

⁷ M. Jelenski, Pranje novca – suvremeni svjetski trend, Priručnik, Zagreb, broj 3/1991. godine, str. 216-225.

⁸ A. Bilać, Pranje novca, Pravnik, Zagreb, broj 1-2/1994. godine, str. 56-71.

⁹ A. Šaković, Uloga banaka i drugih finansijskih institucija u sprečavanju i otkrivanju pranja novca, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 1-2/2005. godine, str. 163-189.

¹⁰ B. Masnjak, Ž. Koselj, Mjere i radnje za sprječavanje panja novca, Računovodstvo i financije, Zagreb, broj 2/1998. godine, str. 170-172.

Термин “прање новца” (монеу лаундеринг)¹¹ у појамном смислу је настао у Сједињеним Америчким Државама средином прошлог века. Под овим се појмом подразумевају различите активности криминалаца и криминалних група које су усмерене на легализацију новца стеченог криминалном активношћу¹². Криминалци приступају прању новца у циљу прибегавања различитим финансијским активностима, финансијским трансакцијама, инвестицијама и берзанским акцијама како би прикрили право порекло свога новца и тако га учинили легалним, законитим делом тржишта капитала. На тај начин они добијају могућност да незаконито стечени новац нормално и не сметано користе и пласирају у пословним односима и привредном пословању уопште како у земљи тако и у иностранству.

Међународна заједница је рано схватила колика друштвена опасност лежи у операцијама прања новца и стога је предузето низ активности у циљу делотворног спречавања и сузбијања оваквих недозвољених активности. Тако се осамдесетих година прошлог века заједно са интензивирањем борбе против недозвољене производње и промета опојних дрога јављају идеје за координираном акцијом¹³ на међународном плану у циљу сузбијања прања новца. Наиме, циљ свих ових активности се сводио на онемогућавање, спречавање и пресецање организовања и деловања појединих криминала, криминалних група или организација везаних за нелегалну трговину опојним дрогама, у првом реду Колумбијског картела.

Схвативши реалну опасност од организованог криминалитета интернационалног карактера који не познаје политичке, државне и идеолошке границе међу народима, државама и континентима, међународна заједница почиње да ради на развијању и конципирању стратегије опште борбе против најопаснијег вида криминалитета – трговине опојним дрогама, белим робљем, оружјем итд. са чиме је у тесној вези и прање новца. У том смислу је донето више међународно правних аката. То су¹⁴:

¹¹ *Pranje novca* je proces putem koga se prihod ostvaren kriminalnim aktivnostima dezinfikuje da bi se prikrilo njegovo nezakonito poreklo. On predstavlja opasnost za globalne ekonomske interese, ali i finansijke institucije (V. Gilmor, *Prljavi novac*, op. cit. str. 11).

¹² D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Službeni glasnik, Beograd, 2006. godine, str. 481-482; V. Đurđić, D. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Nomos, Beograd, 2003. godine, str. 23 i dalje.

¹³ I. Maros, I. Barac, *Međunarodna suradnja Ureda za sprječavanje pranja novca Republike Hrvatske u otkrivanju međunarodnih slučajeva pranja novca*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 172000. godine, str. 165-177.

¹⁴ D. Jovašević, *Pranje novca – novo krivično delo u međunarodnom i krivičnom pravu*, *Ekonomika preduzetništva*, Beograd, broj 3/2002. godine, str. 158-160.

1) Конвенција ОУН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцијама донета 1988. године у Бечу,

2) Конвенција Савета Европе¹⁵ о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом од 8. новембра 1990. године у Стразбуру,

3) Директива за спречавање коришћења финансијског система у циљу прања новца из 1991. године,

4) Коминике донет 1993. године на Кипру и

5) Конвенција УН против транснационалног организованог криминала донета 12-15. децембра 2000. године у Палерму.

Ова међународна акта представљају правни основ за прописивање инкриминисаних понашања у вези са прањем новца у националном кривичном законодавству и прописивање кривичних санкција¹⁶. Стога је веома значајно на који начин поједина национална законодавства уредјују кривично правни аспект прања новца. Ово тим пре што многа решења предвиђена наведеним међународноправним актима налазе своје оживотворење и примену кроз решења у националном кривичном законодавству¹⁷.

Конвенција ОУН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцијама из 1988. године (позната као Бечка конвенција) коју је прихватило више од сто држава међу којима и таашња СФР Југославија¹⁸ предвиђа обавезу држава потписница да у свом националном законодавству инкриминишу бројне активности везане за трговину опојним дрогама као и да прање новца овако стеченог предвиде као кривично дело. У члану 3. ове конвенције дат је појам кривичног дела прања новца. Према овој дефиницији кривично дело прања новца постоји када се са умишљајем (намерно) предузимају следеће активности:

1) конверзија или трансфер имовине са знањем да је та имовина настала као резултат извршеног кривичног дела са циљем прикривања незаконитог порекла имовине,

¹⁵ Savet Evrope je još 1980. godine doneo preporuku No. R (80) 10 o merama protiv transfera i čuvanja novčanih sredstava kriminalnog porekla. Danas se aktivnosti ove evropske regionalne organizacije u borbi protiv pranja novca odvijaju na tri fronta : 1) kao standardni kreator – kroz usvajanje određenih međunarodnopravnih akata – konvencija, smernica i preporuka, 2) kao kontrolor efikasnosti mera za sprečavanje pranja novca preko mehanizma MONEYVAL i 3) kao pružalac tehničke pomoći (V. Gilmor, Priljavi novac, Beograd, 2006. godine, str. 11).

¹⁶ Vidi: D. Jovašević, Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije, Službeni glasnik, Beograd, 2002. godine.

¹⁷ S. Šimundić, M. Jelenski, V. Šimović, Fenomenologija pranja novca i sustav mjera za oduzimanje protupravno stečene koristi, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, Split, broj 3-4/2002. godine, str. 317-331.

¹⁸ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 14/1990.

2) помагање било ком лицу које је умешано у извршење таквог кривичног дела да би се избегле правне последице ових активности,

3) прикривање или сакривање праве природе, извора, локације, располагања и кретања изведених права власништва или имовине са знањем да је та имовина резултат извршеног кривичног дела,

4) стицање, поседовање или употреба са знањем у време њеног пријема робе или предмета односно вредности која је резултат неовлашћене трговине опојним дрогама и

5) удруживање ради извршења, покушај, помагање, подстрекавање, олакшавање или саветовање да се изврши кривично дело трговине опојним дрогама укључујући и прање новца¹⁹.

На овај начин је кривично дело прања новца дефинисано бројним делатностима укључујући и припремне радње, покушај па и радње саучесништва (подстрекавање, помагање или организовање злочиначког удружења) као самосталне радње извршења. Тиме је доста широко постављена сфера кажњивих понашања изједначених са радњом извршења. Као битан, конститутивни елеменат овог кривичног дела тражи се постојања знања, свести, намере или циља као субјективних елемената психолошке природе на страни учиниоца у време предузимања радње извршења кривичног дела. Конвенција није одредила и врсту и износ кривичне санкције, већ је то, што је логично, препуштено националним кривичним законодавствима²⁰.

Други значајан акт из ове области је Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом коју је донео Савет Европе 8. новембра 1990. године у Стразбуру. Ова конвенција такође прописује обавезу држава чланица ове регионалне међународне организације да у свом националном законодавству предвиде посебно кривично дело прања новца. Обележја овог дела су одређена на идентичан начин као и Бечком конвенцијом с разликом што се у овом случају тежи одузимању и конфискацији све врсте имовинске добити која је стечена не само незаконитим делатностима везаним за опојне дроге већ и за тероризам, трговину белим робљем, оружјем и кривичним делима којима се остварује велики профит²¹.

Тако је у члану 6. ове европске конвенције одређен појам и обележје кривичног дела прања новца које се састоји у умишљајном предузимању једне или више следећих делатности²²:

¹⁹ W. C. Gilmore, International Initiatives in the Field of Money Laundering, Butterworths Journal of International Banking and Financial Law, 1995. године, p. 260.

²⁰ D. Jovašević, Krivičnopravni aspekti pranja novca, Izbor sudske prakse, Beograd, broj 6/2003. године, str. 5-10

²¹ J. Bogić, Krivičnopravni problemi pranja novca, Zbornik radova, Kazneno zakonodavstvo – progresivna ili regresivna rešenja, Beograd, 2005. године, str. 319-325.

²² V. Đurđić, D. Jovašević, Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2006. године, str. 148-149.

1) конверзији или трансферу имовине уз знање да таква имовина представља приход од криминала с циљем прикривања или неистинитог приказивања незаконитог порекла имовине или помагању неком лицу које је укључено у чињење предикатног кривичног дела да избегне законске последице својих дела,

2) прикривању или неистинитом приказивању правне природе, извора, места, употребе, кретања, права или својине у односу на имовину знајући да та имовина представља приход стечен чињењем кривичног дела,

3) стицању, поседовању или коришћењу имовине са знањем у време пријема да таква имовина представља приход од кривичног дела и

4) учествовању, удруживању или завери ради чињења, покушај чињења и помагање, подстицање или олакшање и саветовање у циљу чињења било ког кривичног дела²³.

Проблематиком предузимања ефикасних мера за спречавање и сузбијање прања новца бавила се такође и Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године са два допунска протокола и то: 1) Протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и 2) Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом. Ови последњи међународноправни акти су донети на конференцији под окриљем Организације уједињених нација децембра месеца 2000.године у Палерму.

И ова Конвенција у члану 6. под насловом: “Криминализација прања добити стечене кроз криминал” одређује појам и карактеристике кривичног дела прања новца које су све државе потписнице ове конвенције дужне да унесу у своје национално кривично законодавство. Такође су у члану 7. Конвенције предвиђене и мере за борбу против прања новца које одређују субјекте, активности и поступке надлежних националних органа у спречавању (превенција) и сузбијању (репресија) различитих облика и видова прања новца²⁴.

Појам и карактеристике прања новца у кривичном праву Босне и Херцеговине

Следећи трендове присутне у последње време у међународном кривичном праву у правцу инкриминисања одређених противправ-

²³ D. Jovašević, Krivično delo pranja novca – međunarodni i unutrašnji aspekti, Pravni informator, Beograd, broj 5/2000. godine, str. 37-39 ; D. Jovašević, Pranje novca – novim zakonom protiv stare prakse, Pravni informator, Beograd, broj 10/2001. godine, str. 2-4.

²⁴ D. Meštrović, Legalizacija nelegalno stečenog kapitala, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 1-3/2002. godine, str. 145-155.

них понашања као кривичних дела, и новодонети кривични закони у Босни и Херцеговини²⁵, у групи кривичних дела против привреде и јединства тржишта односно кривичних дела из области царина предвиђају посебно кривично дело под називом: “прање новца”²⁶ (чл. 209. КЗ БИХ, чл. 272. КЗ ФБИХ, чл. 265. КЗ БДБИХ И чл. 280. КЗ РС)²⁷.

Из законског појма произилази да се кривично дело прања новца састоји у примању, замени, држању, располагању, употреби у привредном или другом пословању или на други начин прикривању или покушају прикривања новца или имовине у већој вредности за које се зна да су прибављени учињењем кривичног дјела или ако је тиме угрожен заједнички економски простор Босне и Херцеговине или ако то има штетне последице за делатности или финансирање институција Босне и Херцеговине²⁸.

Објект заштите је двојако одређен као: 1) монетарни, финансијски систем Босне и Херцеговине и 2) законитост у стицању и располагању новцем и имовином у привредном пословању. Да би се овако одређени објект заштите могао повредити или угрозити предузетом радњом извршења, потребно је да је она предузета према одређеном предмету – објекту напада²⁹.

Стога се као објект напада код овог кривичног дела јављају : 1) новац (папирни или метални новац који служи као законско средство плаћања у Босни и Херцеговини или другој држави) и имовина (покретна и непокретна). За постојање овог дела је битно : 1) да су новац или имовина прибављени кривичним делом (а не неком другом врстом јавноправног деликта – привредним преступом или прекршајем) и 2) да се ради о већој вредности новца или имовине. Која је то већа вредност новца или имовине, представља фактичко питање које судско вијеће мора да реши у сваком конкретном случају узимајући у обзир тржишне услове као и објективне и субјективне околно-

²⁵ Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH) – Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004 i 61/2004; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH) – Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 36/2003, 37/2003, 21/2004 i 69/2004; Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (KZ BD BiH) – Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine broj 10/2003, 1/2004 i 45/2004 i Krivični zakon Republike Spske (KZ RS) – Službeni glasnik Republike Srpske broj 49/2003 i 108/2004.

²⁶ B. Masnjak, Obilježja pranja novca, Računovodstvo, revizija i financije, Zagreb, broj 10/2000. godine, str. 68-71.

²⁷ B. Petrović, D. Jovašević, The money laundering as criminal offence in Criminal Law of Bosnia and Herzegovina, Free Law Journal, Budapest, broj 3/2006. godine, str. 85-102.

²⁸ D. Jovašević, Pranje novca u teoriji i praksi krivičnog prava, Pravo, teorija i praksa, Novi Sad, broj 1/2004. godine, str.45-56.

²⁹ B. Petrović, D. Jovašević, Krivično (kazнено) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, Pravni fakultet, Sarajevo, 2005. godine, str. 119-121.

сти извршеног дела и личности његовог учиниоца у време предузимања радње извршења.

Дело има три облика испољавања: 1) основни, 2) тежи (квалификовани) и 3) лакши (привилеговани) облик.

Радња учињења³⁰ овог кривичног дела према законском тексту је алтернативно одређена као:

- 1) примање (прихватање у посед, државину),
- 2) замена (трампа, размјена новца или имовине за друге покретне или непокретне ствари или друге вредности),
- 3) држање (поседовање, фактичка, државинска власт, детенција на одређеном простору у одређено време, непосредно или посредно),
- 4) располагање (теретно или бестеретно отуђење, пренос новца или имовине на друго физичко или правно лице),
- 5) употреба у привредном или другом пословању (стављање у оптицај, коришћење у циљу плаћања робе или за вршење услуга),
- 6) прикривање (склањање са места на коме се до тада налазио предмет и који је свима био познат и његово премјештање на друго, најчешће непознато, скривено мјесто или прећуткивање, неуписивање правих података и чињеница у пратећој документацији уз имовину чиме се онемогућава или отежава надлежним органима да дођу до сазнања о пореклу те имовине или предмета или лажно приказивање чињеница у целости или делимично о пореклу предмета или имовине) и

7) покушај прикривања (предузимање радње која је управљена у циљу скривања предмета без обзира да ли је до тога уопште и дошло)³¹.

За постојање радње извршења овог кривичног дела у било ком од наведених облика, потребно је да је она предузета : 1) у односу на новац или имовину веће вриједности и 2) у односу на новац или имовину за коју учинилац зна, да је свестан да потиче од вршења неког и то било ког кривичног дела (без обзира ко је извршио то дело – домаћи држављанин или странац, односно лице које “врши прање незаконите добити” или не, без обзира на чију штету је кривично дело учињено, без обзира да ли је кривично дело учињено на територији Босне и Херцеговине или у иностранству и без обзира којим је законом то кривично дело предвиђено или каква је његова правна квалификација односно која је врста и мера кривичне санкције прописана³².

³⁰ В. Масњак, *Методe и технике прања новца*, *Раџуноводство и финансије*, Загреб, број 10/2000. године, стр. 46-52.

³¹ Д. Јовашевић, *Criminal legal aspects of money laundering*, *Eastern European Criminal Law Journal*, Будапест, број 1/2005. године, pp. 1-11.

³² I. Крамарић, *О правним аспектима прања новца*, *Одвјетник*, Загреб, број 3-4/1996. године, стр. 109-120.

Последица овог кривичног дела је двојако алтернативно предвиђена: 1) као последица угрожавања у виду конкретне, непосредне, блиске опасности (опасност која је стварно наступила по привредни, монетарни и финансијски систем Босне и Херцеговине тако да непосредно, блиско и стварно прети могућност наступања њихове повреде) – угрожавање економског простора Босне и Херцеговине или 2) као последица повреде у виду наступања штетних последица (имовинске штете у било ком обиму) за делатности или финансирање институција Босне и Херцеговине³³.

Учиниоца овог дела може да буде свака особа, а у погледу кривње потребан је умишљај при чему се захтијева да учинитељ буде свестан, да зна да су новац или имовина који представљају објект-радње извршења кривичног дела прибављени учињењем кривичног дјела.

За ово дело је прописана казна затвора од шест мјесеци до пет година. Уз казну, суд је обавезан да учиниоцу дела изрекне и меру безбедности одузимања предмета из члана 74. КЗ БИХ, члана 78. КЗ ФБИХ, члана 78. КЗ БД БИХ и члана 62. КЗ РС³⁴ када се новац и имовинска корист обавезно одузимају од учиниоца кривичног дела или другог лица на које су пренети под законом предвиђеним условима³⁵. На исти начин се применом ове мере безбедности одузимају новац и имовинска корист и од правног лица као учиниоца овог кривичног дела (члан 137-140. КЗ БИХ, члан 141-144. КЗ ФБИХ, члан 141-144. КЗ БД БИХ и члан 140-143. КЗ РС.

Тежи облик дела постоји ако је радња учињења основног дела предузета у односу на новац или имовинску корист која прелази износ од 50.000 КМ (конвертибилних марака). Ова се вриједност утврђује према тржишним увјетима у време учињења кривичног дјела. То значи да вриједност објекта радње, представља квалификаторну околност која мора бити обухваћена умишљајем учиниоца, за коју је закон прописао казну затвора од једне до десет година.

Лакши облик овог дела за који прописана новчана казна или казна затвора до три године постоји ако је учинитељ при предузимању радње учињења поступао из нехата у односу на околност да су новац или имовинска корист прибављени кривичним делом. Привилегирајућа околност у овом случају је облик кривње на страни учи-

³³ В. Petrović, D. Jovašević, *Krivično pravo II, Kazneno pravo, Posebni deo, Pravni fakultet, Sarajevo, 2005. godine, str. 82-83.*

³⁴ В. Petrović, D. Jovašević, *Krivično (kazneno) pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio, op.cit. str.353-354.*

³⁵ А. Šaković, *Finansijske istrage i konfiskacija imovine stečene krivičnim delima u Bosni i Hercegovini u saglasnosti sa evropskim standardima i zakonskom regulativom, Kriminalističke teme, Sarajevo, broj 3-4/2005. godine, str. 97-107.*

нитеља – нехат. То значи да у време предузимања радње извршења учинилац није био свестан, није имао потпуну и правилну свест, знање да новац или имовина у односу на које предузима радњу извршења потичу од кривичног дела, али такву могућност само претпоставља или пак нема никакав облик свести, али је био дужан (према конкретним околностима извршења дела) и према својим личним својствима могао да поседује такву свест.

Прање новца као кривично дело у упоредном кривичном праву

На основу релевантних међународноправних аката, последњих година је низ држава у свом националном законодавству предвидео самостално кривично дело прања новца запређено строгим казнама. Стога ћемо у наставку одређену пажњу посветити анализи битних карактеристика и обележја бића кривичног дела прања новца у неким нама доступним кривичним законима (законицима).

Република Словенија

Република Словенија је прво донела посебан Закон о препрецавању прања денарја 1994. године³⁶, да потом у Казенском законнику³⁷ у члану 252. предвидела посебно кривично дело прања новца. Ово дело према законском опису има неколико облика испољавања.

Основно дело чини лице које новац за који зна да је прибављен вршењем неког кривичног дела прима, мења, држи, располаже или га употреби у привредним активностима или на други начин га стави у промет. Овде су дакле инкриминсани различити начини стављања у легални оптицај “прљавог” новца при чему је учинилац свестан “порекла” овог новца. То значи да је ово дело предвиђено само у односу на новац, а не и другу имовину незаконито прибављену. За овај је облик прописана казна затвора до три године (знатно блаже неко у кривичном праву Босне и Херцеговине).

“Прање новца” у кривичном праву Републике Словеније има два тежа облика.

Ако је радња извршења предузета у односу на новац велике вредности (а која је то велика вредност представља фактичко питање које суд мора да реши у сваком конкретном случају имајући у виду све околности учињеног дела и личности учиниоца), постоји тежи облик овог дела за који је закон прописао казну затвора до осам година и кумулативно новчану казну. У случају да се више лица удру-

³⁶ Uradni list Republike Slovenije, broj 36/1994.

³⁷ Kazenski zakonik Republike Slovenije z uvodnimi pojasnili B. Penka in K. Stroliga in stvarnim kazalom V. Jakulina, Ljubljana, 1999. godine, str. 193.

жило ради вршења једне или више делатности управљених на праће новца, ради се о најтежем облику овог кривичног дела за који је прописана казна затвора од једне до десет година затвора и кумулативно новчана казна. Овде се ради о делу посебне друштвене опасности где је ограничено вршење једне или више (истих или различитих) делатности од стране десет и више лица предвиђено као самостална радња извршења за коју је закон предвидео знатно строжије кажњавање.

У свим претходним, основном и тежим, облицима дела ради се о умишљајном предузимању неке од законом забрањених делатности. Но, кривични закон предвиђа одговорност и кажњивост (казну затвора до две године затвора) и када једно лице предузме неку делатност управљену на праће новца при чему оно није знало, али је могло знати да је новац прибављен кривичним делом. Дакле, облик кривице (нехат на страни учиниоца у време предузимања радње извршења) представља привилегујућу околност за коју закон прописује блажу казну. У случају извршења било ког од наведених облика кривичног дела словеначки кривични закон предвиђа обавезно изрицање поред казне и посебне врсте кривичне санкције - меру безбедности обавезно одузимање предмета извршења кривичног дела праћа новца.

Република Македонија

И Република Македонија³⁸ је доношењем новог Кривичног законика 1996. године у члану 273. у групи кривичних дела против привреде предвидела посебно кривично дело под називом: "праће новца и друге противправне имовинске користи". Према законском опису ово кривично дело има више облика испољавања.

Основно дело за које је прописана казна затвора од једне до десет година (дакле за ово је дело прописана знатно тежа казна него у праву Босне и Херцеговине) постоји када учинилац у банкарском, финансијском или другом привредном пословању пусти у оптицај, прими, прикрије, замени или уситни новац за који зна да је прибављен трговином опојних дрога или оружја или другим кривичним делом или на други начин прикрије порекло или извор оваквог новца. Истом овом казном ће се казнити и лице које пусти у продају или на други начин стави у промет имовину, предмете од вредности или друга добра за која зна да су прибављена трговином опојних дрога или оружја или другим кривичним делом.

Овде се дакле ради о инкриминисању делатности: 1) везаних за легализацију новца, имовине. предмета од вредности и друге имовинске користи стечене вршењем законом кривичних дела и 2) које

³⁸ Služben vesnik na Republika Makedonija, Skopje, broj 37/1996.

се односе на новац или имовину, али не уопште, већ која је стечена вршењем законом тачно одређених кривичних дела организованог криминала – трговином опојних дрога или оружја или другим кривичним делом.

У случају да једну од делатности из основног облика овог кривичног дела учини лице које није знало за право порекло новца или друге незаконито прибављене имовине, али је било дужно и могло знати те околности (када дакле учинилац поступа са нехатом као обликом кривице), постоји лакши облик дела за који је прописана новчана казна или казна затвора до три године.

Најтежи облик овог кривичног дела постоји када неку од законском предвиђених делатности управљених на прање новца учини лице у својству члана групе, банде или другог облика удружења које је управо и основано са циљем прања новца или друге имовинске користи. Овде се ради о облику злочиначког удружења (у виду групе, банде или другог удружења које није облик саучесништва, већ самостална радња извршења) које је управо и организовано за вршење кривичних дела прања новца на одређеном простору у одређено време. Дакле, овде се ради о удружењу које је основано за вршење ових кривичних дела без обзира да ли је конкретно дело “прања новца” уопште и извршено или покушано. За ово дело је прописана казна затвора најмање пет година.

И македонски кривични законик је изричито предвидео обавезно изрицање мере безбедности одузимања непосредне или посредне имовинске користи која представља предмет извршења овог кривичног дела.

Република Хрватска

Истим путем је пошла и Република Хрватска. У овој је Републици прво 1997. године донет Закон о спрјечавању прања новца³⁹ којим су прописане мере и радње у банкарском, новчаном и другом пословању које се предузимају ради откривања и спречавања прања новца. Потом је Кривични законик из 1997. године⁴⁰ у групи кривичних дела против сигурности платног промета и пословања, у члану 279. предвидео кривично дело под називом: “прикривање противзаконито добијеног новца” (за који назив сматрамо да је погоднији од дословног превода иностраног појма “монеу лаундеринг”). Ово кривично дело такође има више облика испољавања.

³⁹ Више о значају и примени овог закона у спречавању и сузбијању прања новца : J. Petković, *Zakon o sprječavanju pranja novca, Osiguranje, Zagreb, broj 9/1998. godine, str. 33-48.*

⁴⁰ *Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb, broj 110/1997.*

Основни облик дела чини лице које у банкарском, новчаном или другом привредном пословању уложи, преузме, замени или на други начин прикрије прави извор⁴¹ новца односно предмета или права која су остварена новцем за који зна да је прибављен кривичним делом за које се може изрећи казна затвора од пет година или кривичним делом које је извршено у саставу групе или друге злочиначке организације или ко овакав новац предмете или права прибавља за себе или другог или их поседује или ставља у промет⁴². Овде се ради о прикривању извора незаконито стечене користи и то путем најтежих кривичних дела организованог карактера. То значи да је за постојање овог дела потребно да је учинилац свестан, да зна да новац, предмети и права (имовинска) потичу од вршења тешких, посебно друштвено опасних кривичних дела које закон изричито одређује као: 1) кривична дела за која је прописана казна затвора од пет година или тежа казна и 2) кривична дела која су извршена у саставу групе или другог облика злочиначког удружења⁴³. За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

Тежи облик овог дела за који је прописана казна затвора од једне до десет година постоји када је прикривање противзаконито прибављеног новца извршено од стране лица као члана групе или злочиначке организације.

Закон предвидја и један лакши облик овог кривичног дела за који је прописана казна затвора од три месеца до три године. Овај облик чини лице које при предузимању неке од наведених радњи прања новца поступа са нехатом у погледу порекла и извора новца, предмета или права.

Интересантно је решење предвиђено у овој законској одредби према којој ово кривично дело постоји и у случају када су новац, предмети и права прибављени кривичним делом које је извршено у иностраној држави.

Новац и други предмети који представљају предмет радње извршења кривичног дела се обавезно одузимају изрицањем одговарајуће мере безбедности.

И коначно, овај је законски текст предвидео специфично решење из криминално политичких разлога – а то је могућност ослобођења од казне учиниоца овог кривичног дела под условом да добровољно допринесе откривању извршеног кривичног дела прикривања противзаконито прибављеног новца (откривањем надлежним држа-

⁴¹ P. Proklin, B. Hadrović, M. Proklin, *Pranje novca i prijevare*, *Ekonomski vjesnik*, Osijek, broj 1-2/2002-2003. godine, str. 79-92.

⁴² G. Heršak, *Pranje novca*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, broj 5-6/1992. godine, str. 741-762.

⁴³ Š. Pavlović, *Pranje novca*, *Pravo u gospodarstvu*, Zagreb, broj 5/1997. godine, str. 785-796.

вним органима учиниоца овог кривичног дела или неког од облика извршења дела или пак начина, места и околности под којима је дело извршено).

Република Србија

Први Закон о спречавању прања новца у СР Југославији који је донет 2001.године (а ступио на снагу 1. јула 2002.године) одредио је појам прања новца, начине, поступке, радње, облике и видове његовог испољавања. Такође он садржи низ мера, поступака и начина поступања овлашћених субјеката (или како их закон назива обвезника) у циљу откривања, спречавања и сузбијања делатности физичких и правних лица везаних за прикривање нелегално стеченог новца.

Под прањем новца се подразумева полагање новца стеченог обављањем незаконитих делатности на рачуне код банака или других финансијских организација и институција или пак укључивање на други начин оваквог новца у легалне финансијске токове. Према законском опису ово се дело може извршити на два начина: 1) полагањем новца на рачун и 2) укључивањем новца у легалне финансијске токове⁴⁴.

За постојање овог кривичног дела потребно је испуњење више кумулативно постављених услова. При томе се мора радити о полагању новца на рачун код банака или других финансијских организација (организације које се баве осигурањем, берзанским или сличним пословањем са хартијама од вредности и сл) или институција или о укључивању таквог новца на други начин у легалне, законите, правно ваљане финансијске токове. Да би ове радње биле правно релевантне морају се односити на новац који се може јавити у следећим видовима: 1) као готов новац, 2) ефективни страни новац или 3) као друга финансијска средства. Битно је да се ради о новцу који је стечен обављањем незаконитих, противправних делатности као што су: сива економија, трговина оружјем, опојним дрогама или психотропним супстанцијама и другим незаконитим делатностима.

Као учинилац ових инкриминисаних делатности према слову закона се могу јавити домаћа или страна физичка или правна лица.

Поред законом изричито наведених делатности којима се може извршити кривично дело прања новца, али и других противправно стечених користи инкриминисане су и делатности помагања у прању новца. Те помагачке радње закон назива делатностима и поступцима којима се омогућава, доприноси, олакшава, стварају услови или претпоставке за прање новца. Као овакве радње омогућавања прања новца наведене су следеће делатности:

⁴⁴ G. Heršak, Pranje novca i policija, Policija i sigurnost, Zagreb, broj 3-4/1993. godine, str. 221-228.

1) прикривање или утаја порекла новца или прикривање места где је новац уложен или прикривање намене коришћења имовине и свих права која произилазе из обављања забрањене делатности,

2) замена (трампа) или пренос имовине који произилазе из обављања забрањене делатности,

3) стицање, поседовање или коришћење имовине која проистиче из обављања забрањене делатности и

4) прикривање код својинске трансформације предузећа незаконито стечене друштвене имовине и друштвеног капитала.

Да би се могло радити о прању новца или његовом омогућавању на неки од предвиђених начина потребно је да се ради о делатностима које су предузете, управљене према новцу који је противправно стечен. Као такав новац сматра се новац прибављен на противправан начин у виду готовине или готовинског еквивалента у домаћој или страниј валути, хартије од вредности и друга средства плаћања која гласе на домаћу или страну валуту као и имовина (права и ствари) која је прибављена оваквим новцем.

Овај је закон у члану 27. предвиђао кривично дело прања новца које је ступањем на снагу новог Кривичног законика Републике Србије 1. јануара 2006. године дефинисано на знатно другачији начин⁴⁵ у члану 231. Ово дело има више облика испољавања⁴⁶.

Основно дело чини лице које изврши конверзију или пренос имовине за коју зна да потиче од кривичног дела у намери да прикрије или лажно прикаже незаконито порекло те имовине или које прикрије или лажно прикаже чињенице о имовини за коју зна да потиче од кривичног дела или које стекне, држи или користи имовину за коју у тренутку пријема зна да је потиче од кривичног дела. Ово се дело може предузети различитим делатностима у односу на новац и другу имовину за коју се зна да је прибављена вршењем било ког кривичног дела⁴⁷. Радња извршења се састоји из више алтернативно предвиђених делатности. То су: 1) конверзија или пренос имовине у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло те имовине (без обзира да ли је ова намера остварена у сваком конкретном случају), 2) прикривање (прећуткивање) или лажно приказивање чињеница о имовини која је незаконито прибављена и 3) стицање (прибављање на било који начин), држање (државинска, фактичка власт) и коришћење имовине. За ово је дело прописана казна затвора

⁴⁵ G. Plić i saradnici, *Krivični zakonik Republike Srbije sa napomenama*, Beograd, 2006. godine, str. 199-200; D. Jovašević, *Krivični zakonik Republike Srbije sa komentarom*, Beograd, 2007. godine, str. 203.

⁴⁶ V. Đurđić, D. Jovašević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2006. godine, str. 148-149.

⁴⁷ R. Cvrčić, *Pranje novca, Pravo i porezi*, Zagreb, broj 9/1997. godine, str. 50-54

од шест месеци до пет година с тим што се учиниоцу обавезно изриче мера безбедности одузимања предмета – новца или имовине који су предмет “прања”.

Лакши облик овог дела за који је прописана казна затвора до три године постоји када је радњу извршења предузело лице које није знало да новац или имовина представља приход који је остварен кривичним делом, али је то могло или било дужно да зна. Лакши облик кривице (у облику нехата) представља привилегујућу околност за коју законик прописује блаже кажњавање.

И коначно, тежи облик кривичног дела прања новца за који је прописана казна затвора од једне до десет година постоји ако је било који облик радње извршења предузет у односу на новац или имовину чија вредност прелази износ од 1.500.000 динара. Ова се вредност утврђује према тржишним условима у време извршења дела.

Република Црна Гора

Кривични законик Републике Црне Горе из 2003. године⁴⁸ у групи кривичних дела против платног промета и привредног пословања, у члану 268. предвиђа кривично дело под називом “прање новца”. Ово дело има више облика испољавања⁴⁹.

Основни облик дела за који је прописана казна затвора од шест месеци до пет година постоји када лице путем банкарског, финансијског или другог привредног пословања прикрије начин прибављања новца или друге имовине за које зна да су прибављени кривичним делом. Дакле, овде је радња извршења свака делатност чињења или нечињења која се предузима на одређени законом предвиђени начин – путем банкарског, финансијског или другог привредног пословања прикрије “незаконити” начин прибављања новца или друге имовине. Учиниоцу дела се уз казну изриче и мера безбедности обавезног одузимања предмета – новца и имовине који су предмет радње извршења.

Дело има три тежа облика испољавања за која законик прописује строже кажњавање. Први тежи облик дела за који је прописана казна затвора од једне до осам година постоји у случају када је учинилац дела прања новца истовремено и извршилац или саучесник у било ком својству у извршењу кривичног дела којим је прибављен новац или друга имовина који се на овај начин прикривају. Овде се, дакле, ради о двоактном делу : прво, једно лице самостално као извршилац (или као саизвршилац или као посредни извршилац) или као

⁴⁸ Službeni list Republike Crne Gore broj 70/2003 i 47/2006.

⁴⁹ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Cetinje, 2004. године, стр. 667-669.

саучесник (у виду подстрекача или помагача) изврши било које кривично дело којим за себе или друго физичко или правно лице незаконито, противправно прибави новац или другу имовинску корист и потом, то исто лице предузме неку од законом предвиђених радњи прикривања тог незаконитог порекла новца или друге имовине.

Други тежи облик постоји ако је предузетом радњом извршења прикривен новац или друга имовина велике вредности. На страни учиниоца мора да постоји свест о великој вредности новца у време предузимања радње извршења. Сматра се да та вредност постоји када новац или друга имовина према тржишним условима прелазе вредност од 3.0000 еура. За ово је дело прописана казна затвора од једне до десет година.

И коначно, најтежи облик кривичног дела прања новца за који је прописана казна затвора од три до дванаест година постоји ако је радњу извршења предузело више лица која су се удружила за вршење таквих кривичних дела. То значи да је за постојање овог тежег облика дела потребно да се два или више лица удруже, договоре (постигну сагласност воља) да у одређеном временском периоду, на одређеном простору, на одређени начин врше кривична дела прања новца.

Лакши облик овог кривичног дела за који је прописана казна затвора до три године постоји ако је учинилац приликом предузимања радње извршења прања новца поступао са нехатом. Дакле, лакши облик кривице на страни учиниоца време извршења дела, представља привилегујућу околност за коју закон прописује блаже кажњавање.

Закључна разматрања

У последње време уочљив је пораст нових и различитих криминалних појава посебно оних са међународним елементом односно са елементом организованог криминалитета. Међу овим облицима друштвено опасног понашања појединаца и група нарочито се издвајају она кривична дела којима учиниоци за себе или друго физичко или правно лице прибављају противправну имовинску корист. Али та корист није сама себи циљ, већ се она мора легализовати односно “опрати” стављањем у легалне токове новца и других добара. То је пред међународну заједницу, али и поједине земље наметнуло питање како сузбијати односно спречавати ове појаве прања или прикривања порекла новца, добити или друге имовине стечене вршењем кривичних дела (уопште или посебних законом таксативно наведених тешких кривичних дела).

Овакво законско третирање прања новца и предвиђање широке лепезе различитих превентивних мера и поступака различитих државних органа и организација у привредном, новчаном, банкарском, берзанском и сл. пословању управљених на откривање, спречавање и

сузбијање различитих делатности прања новца или помагања у прању новца треба да уведу Босну и Херцеговину у круг савремених држава које организованом, систематском и континуираном активношћу различитих друштвених субјеката покушавају да стану на пут овом опасном друштвеном злу. Свакако да у овој борби примена репресивних мера – кривичних санкција (казне затвора у дугом трајању уз примену новчане казне као факултативне или обавезне кумулативне казне те мере безбедности обавезног одузимања новца, добити или друге имовине прибављене кривичним делом) не може да буде у довољна нити потпуна.

Свакако да посебно место, улогу и значај имају различите превентивне мере којима се настоје отклонити стања и услови који доводе до ситуације да се нелегално, дакле противправно стечени новац, добит или други предмети односно имовина на различите начине путем разних финансијских, али не само ових трансакција укључује у легалне финансијске и привредне токове. Наравно да у овој борби свака држава треба и мора да рачуна на помоћ других држава, па и читаве међународне заједнице управо на онај начин како и криминалитет не познаје границе између држава па ни између континената.

Borislav Petrović, Sarajevo (BiH)

MONEY LAUNDRY AS A CONTEMPORARY SECURITY CHALLENGE

Summary

In the structure of national, and international crime today exists a crime shape which is directed to damaging of other peoples property (or state), where individuals, groups, and organizations act in order to gain illegal profit. However, this is not enough since this illegal money has to be legitimate in order to be used (it has to have a legal basic).

At the same time the perpetrators have to hide the origin of money. This a reason why countries and international community understand a danger from such crime actions. The international law, and some individual national legislations predict crime responsibility for money laundry as a crime act with severe punishments with aim of preventing and lowering these dangerous activities.

Key Words: Security, Crime Act, Money, Property Benefit, Origin Hiding, Inserting Into Circulation, Court, Crime Responsibility, Penalty